

Ренесансовият код в „Декамерон” от Джовани Бокачо

Никола Бенин

Abstract: The Renaissance code in Decameron by Giovanni Boccaccio: *The interpretation of Decameron is aimed at clarifying the manifestation of Renaissance ideas - individualism and humanism in the work by Boccaccio. At the beginning of the article the studies of Jacob Burckhardt, Dzhhanotsko Coins and Charles de Beauvais have been presented briefly, as they serve as a theoretical basis for the understanding of Decameron as a text of the Renaissance culture, opening new horizons for Western literature. Individualism is problematized through feelings and passions, personality traits and moral values and drawbacks. Humanism is understood as a positive attitude towards human expression of compassion, showing the way to achieving harmony with one's self, the others and the world.*

Key words: *Renaissance, individualism, humanism*

...Тази епоха (Ренесансът – бел.моя – Н.Б.) развива в най-висока степен индивидуализма, след това го насочва към най-ревностно, многостранно осъзнаване на индивидуалното на всички степени.

Якоб Буркхарт [1]

ВЪВЕДЕНИЕ

Всички изследователи на културната епоха Ренесанс акцентират в своите теоретични творби върху същностната промяна от *теоцентризъм* към *антропоцентризъм*. В контекста на тази концептуална смяна след Средновековието *антропоцентризмът* се проблематизира чрез неговите две страни – **индивидуализъм** и **хуманизъм**. Те обединяват цял спектър от възможности за изясняване на нравствените и естетически ценности и за описание на цялостния социокултурен проект през тази епоха.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Индивидуализмът е едно от трите ключови понятия, заедно с *реализма* и *модернизма*, които характеризират Ренесанса във фундаменталния труд на Якоб Буркхарт „Култура и изкуство на Ренесанса в Италия” (1860). Индивидуализмът гледа на средновековния свят като ограничение, което трябва да се премахне. Индивидуализмът гордо заявява своята сила, която има съдбовно значение за ренесансовия човек. Якоб Буркхарт пише: „През средните векове двете страни на съзнанието – насочени към външния свят и към вътрешния мир на самия човек – дремели или били полубудни сякаш под някакво общо було. То било изтъкано от вяра, детски свян и илюзии; погледнати през него светът и историята изглеждали чудно обагрени, а човекът съзнавал сам себе си единствено като раса, народ, партия, корпорация, семейство или някаква друга форма на общност. Това було било отваяно най-напред в Италия и полетяло в ефира; пробудило се обективно разглеждане и третиране на държавата и на всички тези неща в този свят изобщо. Наред с него обаче се възправя с пълна мощ и субективното, човекът станал духовен индивид и се осъзнал като такъв” [2].

Позволихме си да приведем този дълъг цитат, защото в него са открити две особености, които отличават ренесансовия човек от средновековния – реалистичния поглед към света и откъсването на човека от различните общности (раса, народ, партия и т.н.). Тези две специфични характеристики, от друга страна, са в основата на индивидуализма. Осъзналият се индивид заема своето централно място в културния свят и реално става господар на своя живот. Той разпознава този свят

като възможност за самоутвърждаване и активна изява. С една дума казано, човекът има ново светоусещане и нов стил на поведение.

Възроденият човек, имайки нов светоглед, притежава и ярки качества като: достойнство, стремеж към свобода и хармония. Достойнството се възприема и защитава като изконна и задължителна антропологична категория през Ренесанса в трактата на Джаноцо Монети (1396 – 1459) „За достойнството и превъзходството на човека“ (*De dignitate et excellentia hominis*) (1452) [3] и съчинението на Шарл дьо Бовел (1478 – 1556) „Книга на учения“ (*La livre du sage*) (1502) [4]. Достойнството е самата възможност гордо да намериш своето място в света, да отстояваш непреклонно своите идеи и възжеления. Достойнството е обръщане на гръб на потисничеството, унижението и раболепието.

Другата същностна страна на новия ренесансов човек – *хуманизмът*, емблематично бележи цялата епоха на Ренесанса от XIV до XVI век. Това дава основание на италианския изследовател Еудженио Гарин в своята книга „Културата на Ренесанса“ с основание да защитава тезата, че двата термина „хуманизъм“ и „Ренесанс“ са равностойни [5]. В този смисъл хуманизмът дава много богати възможности да се осмислят специфичните идеи на времето. Времето, в което проблясъците на разума и дълбочината на преживяното разкриват нови хоризонти пред човечеството [6].

Така през призмата на тези две категории – *хуманизъм* и *индивидуализъм* ще бъде направен опит да се изясни ренесансовият код в „Декамерон“ (1353) на Джовани Бокачо (1313 – 1375). В този аспект ще се опитаме да отговорим на въпросите: какви са проявленията на *хуманизма* и *индивидуализма* в поведението на ренесансовия човек и как авторът гради образите на гордата индивидуалност?

„Декамерон“ е книгата на Бокачо, която го представлява в света, но „Декамерон“ е и книгата на Ренесанса, която открива нови хоризонти в литературния свят. Симеон Хаджикосев пише: „Декамерон“ е творба открила перспективите пред новоевропейската художествена проза през следващите столетия, както „Песенник“ на Петрарка е сторила това с лириката“ [7]. Тук е мястото да припомним, че пълното заглавие на великата книга на Джовани Бокачо гласи: „Започва книгата, наречена „Декамерон“, назована „Принц Галеото“, в която се съдържат сто истории, разказани в течение на десет дена от седем дами и трима младежи“ [8].

Търсенето на отговорите на поставените по-горе въпроси ще започнем от прочита на *Встъплението*. *Встъплението* макар да е в началото на обемистата книга на славния флорентинец, парадоксално се подминава от читателите и литературните изследователи. То обаче дава ценни сведения както за замисъла за написването на 100-те новели, така и за ренесансовото светоусещане на Бокачо. *Встъплението*, също задава и концептуалните насоки за адекватното разбиране на проблемно-естетическото съдържание на „Декамерон“.

Ето встъпителното изречение на *Встъплението*: „Човешко е да изпитваш съчувствие към страдащите и макар това да е всекиму по силите, най-много трябва да го искаме от ония, които са се нуждаели от утеха и са я намирали у другите; и ако някой някога е изпитвал такава нужда и това му е носело отрада и удоволствие, то трябва да кажа, че аз съм един от тях“ [9]. Това начало на творбата на Бокачо съдържа в себе си няколко ключови смисли, които ни отвеждат към ренесансовите схващания за човека и света. Още първите думи „човешко е“ насочва вниманието ни към човека, индивида и същевременно изразява позитивно отношение към хората, т. е. проява на човечност, която всъщност е една от определящите страни на хуманизма. Идеологията на Ренесанса – хуманизма (лат. *humanismus*) се определя като съвкупност от възгледи, които изразяват уважение и защита достойнството на човека, стремеж за хармонично развитие на човешката личност, както и проява на човеколюбие, човечност.

Другото словосъчетание „съчувствие към страдащите“ в първото изречение има различен смисъл от времето на Средновековието, когато в него е възплътена една от библейските идеи за човека. Според религиозното учение и поведение състраданието е равнозначно на милост или иначе казано на милосърдие, благоволение и даване на милостиня, които са разположени в антропологичното поле на духовността и нравствеността. В притчата за добрия самарянин от Светото Евангелие на Лука е казано: „Един пък самарянин, който пътуваше, дойде до него, видя го и се смили, и като се приближи, превърза му раните, изливайки елей и вино; след това го качи на добичето си, откара го в странноприемницата и се погрижи за него“ [10].

За разлика от средновековното религиозно схващане „съчувствие към страдащите“ в „Декамерон“ е в антропологичното поле на чувствата. (Съ)страданието е следствие от изпитано страдание. Оpoznал страданието, Джовани Бокачо човешки го превръща в (съ)страдание. Той е изтърпял „големи мъки“ от раздялата с любимата жена и след като е получил подкрепа и утеха от приятели, в знак на благодарност се заема да „поразтуши“ с разказаните новели, хората, които страдат поради нещастна любов. Жената, която му причинява неимоверни „терзания и страдания“ е Мария д’Акуино, прекръстена от него на Фиамета. Двадесет и тригодишният Джовани се влюбва в нея от пръв поглед в събота срещу Възкресение през 1336 година в църквата „Сан Лоренцо“, близо до дома му във Флоренция, както това се е случило на Данте с Беатриче в една църква на Флоренция и на Петрарка с Лаура в църквата „Света Клара“ в Авињон [11].

Освен чувството на състрадание в началното изречение на „Декамерон“ са изразени и други две чувства – *отрада* и *удоволствие*. Така, съпреживяванията, емоциите, наред с достойнството, са фундаментален белег на индивида. **В този смисъл индивидуализмът се проявява, освен с откъсването на човека от общността, и със стремеж към изживяване на наслада и постигане на хармония със себе си и със света.** Типичен пример за подобна изява на индивидуализъм е бягството на седемте дами и тримата млади мъже от заразявания с чума град Флоренция и отсядането им в имението на една от дамите. Ето предложението на най-възрастната от тях – Пампинае.

„Пазейки се като от смъртта от непристойните примери на другите, да отидем в някое от нашите имена (каквато всяка от нас притежава в доста голям брой) и там, без прекрочване нито с една наша постъпка граници на благоприличието, да се забавляваме и веселим както можем. Там се чува песента на птиците, зеленяят се хълмове и долини, житата из полето се люлеят като безбрежно море, навсякъде е пълно с какви ли не дървета, а небето изглежда много по-просторно и макар да продължава да не си гневи, то няма да ни лиши от вечната си красота; всичко това е много по-приятно за гледане от опустелите стени на нашия град“ [12].

Чувствата и страстите, чертите на характера и нравствените ценности и недостатъци стават водещи начала при изображението на образа на индивида в „Декамерон“. Тези антропологически характеристики, използвани от Бокачо за първи път в художествената литература, ще бъдат възприети и развити от следващите писатели в световната литература в различни мащаби и от различни идеологически и естетически позиции. Затова творбата на флорентинския писател и поет открива нови хоризонти пред западноевропейската литература през следващите векове. Внушението на чувствата и проблематизирането на нравствените ценности са силната позиция на Джовани Бокачо, защото те му осигуряват възможност да покаже човека като „духовен индивид“ и да подкаже нравствения кодекс в отношенията между хората. Чувствата и нравите са начин да се говори за човека и да се създава културно моделиран свят. Въплътени в калейдоскопа от образи на

индивиди, те създават представата за човешко пространство, където чувствата са естествени (природни), влеченията към жените са разкрепостени, желанията са еротични...

Идеите на Ренесанса – *хуманизмът и индивидуализмът*, са неразривно свързани и концептуално пресъздадени и внушени от първото до последното изречение в една добре обмислена архитектуроника на текста на „Декамерон“. За внимателно обмислената композиция на творбата пише и Симеон Хаджикосев, обобщавайки „тематичните доминанти на отделните дни“ [13]. В ден първи, разказът за чумата във Флоренция му е необходим, за да изследва човешкото в екстремна ситуация. Според Александър Веселовски, който търси символика в тази апокалиптична картина, „чумната епидемия символизира отминаващото Средновековие, а малката компания благородници – новото ренесансово общество“ [14].

Интерпретирана обаче от гледна точка на замисъла за написването на творбата и обвързаната с него концепция, разказът за чумата има друга художествена и функция и друг смисъл. Не трябва да се забравя, че идеята за написването на „Декамерон“ е утехата, „разтухата“ на нещастно влюбените „прелестни дами“. Джовани Бокачо пише:

„Като ги четат (любовни истории и забавни случки – бел. моя – Н.Б.), влюбените дами ще изпитат удоволствие от разказаните истории и едновременно с това ще намерят полезни съвети, защото ще се научат какво трябва да се стремят да избягват и как изобщо да постъпват; убеден съм, че това не може да не ги поразтуши“ [15].

Новелите в „Декамерон“ са разказани, за удоволствие и за развлечение, като по този начин се премахне „бремето на грижите“, мрачните мисли на зависимите от „желанията, прищевките и нарежданията на своите бащи“ дами. Нещо повече, Бокачо схваща жените, от гледна точка на тяхната психическа природа, като заявява: „...жените изобщо са много по-слаби от мъжете“ [16]. Човекът и писателят на Ренесанса Джовани Бокачо за първи път в европейската литература проявява загриженост, внимание и протекция „там където е най-необходимо“ – към оскърбените, обезправените и дискредитираните жени. Оттук **замисълът за написването на „Декамерон“ е несъмнено подчинен на идеите на индивидуализма и хуманизма.**

Замисълът за написването на творбата задава концепцията, която е открито заявена – разказите да развличат човека и да му носят удоволствие. Зад тази външна, жизнерадостна, понякога шеговита, буфонна (шутовска) смислова цел на „Декамерон“ е скрито, закодирано още едно концептуално начало. И то е възпитание в добродетелност и хуманизъм, чрез осмислянето достойното и недостойното, човешкото поведение в разказаните новели. Трябва да поясним, че Бокачо не морализаторства и не назидава, а подобно на приказките остава читателите, чрез приятно съпреживяване на разказаното, сами да достигнат до нравствените поуки за достоен и почтен човешки живот [17]. Понякога, както е в (ден първи, новела II) текстът завършва с директно внушено етично послание: „...приятелят му скоро изучил всичко както трябва и станал добър и достоен християнин и водел свят живот“ [18].

Основание да твърдим, че концептуалната идея на „Декамерон“ е освен да развлича, да носи естетическо удоволствие и „светла радост“ (Чернишевски) [19], но и да възпитава нравствени ценности и хуманни поведенчески норми, ни дават възпълнените смисли в разказа за чумата (ден първи). Естествено е да си зададем въпросите: Каква е проблемно-естетическата функция на различаващата се от останалите новели обяснения на автора „...защо са се събрали същите лица, които

после, ръководени от Пампинеа, беседват по въпросите кому какво най-много се нрави” [20]? Защо Бокачо настоява да разкаже за чумната епидемия през 1348 година в „славния град Флоренция, най-великолепния от всички италиански градове”, след като съзнава, че този разказ няма да се понара на „милостливите и прелестни дами”?

Джовани Бокачо започва разказа за чумата, след като се извинява по своеобразен начин, казвайки, че „...без тези възпоменания не е възможно да се обяснят причините за събитията, за които ще прочетете по-нататък, аз се залавям с перото просто подтикван от необходимостта” [21]. Необходимостта да разкаже за шестивето на смъртта във Флоренция е да създаде контраст между две човешки преживявания на света и същевременно да внуши чувствата на печал, страдание и страх. Тези чувства бележат по-скоро сензитивността в Средновековието и са противоположни на ренесансовото светоусещане. Ренесансовият индивид е жизнерадостен, разкрепостен, витален, отдаден на смеха, веселието и развлеченията. Много образно и точно това весело, игриво и развлекателно състояние на човека през Ренесанса е определено от Михаил Бахтин като „карнавализация” [22]. Така че чувствата на радост в активните дейности и енергичните авантюри на човека, на изпитването на удоволствие от даровете на живота изобилстват в 100-те новели; и над всички тях доминира насладата от любовта. Изводът, който се налага да направим е, че **не чувствата изобщо характеризират една от чертите на индивидуализма през Ренесанса, а жизнерадостните чувства, които носят удоволствие и наслада.**

Концепцията на „Декамерон”, зададена и подказана в разказа за чумата, е изградена чрез преплитането на индивидуализма с хуманизма. По време на страшната чумна епидемия човекът хуманист се превръща в безогледен егоист. Индивидът изгубва човечността у себе си. Бокачо ни запознава с потресавачи примери: брат – брата изоставя, жената – мъжа си, жените прибягват „до услугите на някой мъж, без да гледат дали е млад, или е стар”, покойниците не са „почитани ни с плач, ни със свещи” и много често разлагащите се трупове се изнасят от съседите пред портите, след което се събират и поставят по два или три в един ковчег. Не само труповете, но и човешкият свят се разлага. Джовани Бокачо обобщава:

„По причина на злостастното и бедствено положение, в което бе изпаднал нашият град, както човешките, така и божиите закони бяха изгубили всякаква власт и никой не ги зачиташе” [23].

Ето защо чрез разказаните 100 новели славният флорентинец се заема да изгради един нов свят и да го хармонизира посредством спазването *както на човешките, така и на божиите закони. Този нов свят е свят на хуманизма и ценностите, които съдържа са: стремеж към постигане на хармония, гордо и активно живеене на индивида, почтено, благородно и човечно поведение.* Затова седемте благородните дами и тримата младежи се пазят като смъртта от „непристойното поведение” и организират един мини свят на красотата, благоприличието, и човечността. В разказаните от тях 100 новели има много почтени и непочтени постъпки, много достойно и непристойно поведение в любовта и при задоволяването на половия нагон. Те са нравствени примери, които показват на читателя по един забавен начин как трябва и как не трябва да се живее в новия свят на хуманизма.

В този смисъл Джовани Бокачо чрез „Декамерон” участва гениално при създаването и утвърждаването на културния проект на Ренесанса, който в продължение на два века подчинява човека да се ръководи ц. „Словесното изкуство – казва Валери Стефанов – също участва в изплитането на общностната мрежа. То

вплита в нея нормативи на живеенето, ценностни нишки и мощни мотивации за споделяне на колективните идентичности. Човешката личност се спасява от страховете в един свят, прихванат чрез стабилната рамка на ценностите и със специфичната логика на обясненията” [24].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ето и налагащото се обобщение.

В началото на Ренесанса индивидуализмът е оплоден от хуманизма и ренесансовият човек се стреми да живее хармонично, да изпитва жизнерадостни чувства, да бъде витален и да има достойно и човечно поведение. В края на Ренесанса индивидуализмът постепено се откъсва от орбитата на хуманизма и се превръща в титанизъм, което е една от причините за разпада на двувековния хармоничен ренесансов свят.

БЕЛЕЖКИ

[1] Буркахарт, Я. Култура и изкуство на Ренесанса в Италия. София, Наука и изкуство, 1986, с. 249.

[2] Пак там, с. 125.

[3] Ревякина И. В. Джаноццо Манетти.

<<http://svr-lit.niv.ru/svr-lit/articles/italy/revyakina-dzhanocco-manetti.htm>>

[4] Бовель Шарль де. Книга о мудреце. Москва, Юристъ, 1996.

[5] Garin, E. La cultura del Rinascimento, Bari, 1967.

[6] За същността и проявлението на хуманизма през Ренесанса вж: The Cambridge Companion to Renaissance Humanism. Editor J. Kraye. Cambridge, Cambridge University Press, 2003. ; Ch. Nauert. Humanism and the Culture of Renaissance Europe. Cambridge, Cambridge University Press, 2006. ; E. Grassi. Heidegger and the question of Renaissance humanism: four studies. Binghamton, Center for Medieval and early Renaissance studies. 1883.

[7] Хаджикосев, С. Западноевропейска литература V – XVII в. Част първа. Средновековие, Проторенесанс, Ренесанс. София, Ciela, 2000, с. 300.

[8] Още за художествените постижения на „Декамерон” и нейното значение за развитие на новата западноевропейската литература вж: Daniels, R. Boccaccio and the Book: Production and Reading in Italy 1340-1520, Hanover, Modern Humanities Research, 2009.; Weaver, E. The Decameron First Day in Perspective: Volume One of the Lecturae Boccaccii. Toronto, University of Toronto Press Incorporated, 2004.

[9] Бокачо, Дж. Декамерон. София, Народна култура, 1980, с. 15.

[10] Лук. 10: 33-34.

[11] За любовта между Бокачо и Фиамета вж. Марки, Ч. Бокачо. София, Наука и изкуство, 1986, с. 68 – 76.

[12] Бокачо, Дж. Цитир. съчинение, с. 26 – 27.

[13] Хаджикосев, С. Цитир. съчинение, с. 304.

[14] Пак там, с. 302.

[15] Бокачо, Дж. Цитир. съчинение, с. 17.

[16] Пак там, с. 16.

[17] Симеон Хаджикосев пише: Всички изследователи на Бокачо и неговия „Декамерон” са единодушни, че корените на великата му книга са във фолклорната и низовонародността литература (антични разкази, фаблю, източни приказки и легенди).” Хаджикосев, С. Цитир. съчинение, с. 300.

[18] Бокачо, Дж. Цитир. съчинение, с. 46.

[19] История русской литературы XIX века.

<<http://uzbhistory.ru/history-literature/glava47>>

[20] Бокачо, Дж. Цитир. съчинение, с. 18.

[21] Пак там, с. 18.

[22] Бахтин, М. Франсуа Рабле и народная культура средневековья и ренессанса. Москва, Художественная литература, 1965.

[23] Бокачо, Дж. Цитир. съчинение, с. 20.

[24] Стефанов, В. Творбата – място в света. С., ИК „ДИОГЕН. bg”, 2004, с. 13.

За контакти:

Гл. асистент Никола Бенин, Катедра *Български език, литература и изкуство*, Русенски университет „Ангел Кънчев”, E-mail: nbenin@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.